

Vijftig tinten God

Essays en columns op de rand van Capgras

Patrick Chatelion Counet

Berne Media

I make this song for thee
Lord of the World
who has everything in the world
except this song
Leonard Cohen, The energy of slaves (1972)

The darkest hour
is right before the dawn
Bob Dylan, Blood on the tracks (1975)

Opgedragen ter nagedachtenis aan broeder Leonardo van Dijk (1934-2019),
broeder van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten (de Broeders van Amsterdam),
die mij met de meest fantastische ideeën schreef over wat ik allemaal kon schrijven

Patrick Chatelion Counet

Vijftig tinten God

Essays en columns op de rand van Capgras

Patrick Chatelion Counet

2020

1

**Op de
rand van
Capgras**

1 Capgras en de Congo

De beelden van de moordpartijen in Syrië worden steeds agressiever. Zo ook de berichtgeving uit oorlogsgebieden als Congo, Afghanistan. Lijken op straat. Ontroostbare moeders bij hun dode kinderen. Tot mijn verbijstering zie ik het soms aan zonder de juiste emotie. Of zit ik even later te lachen om een conference.

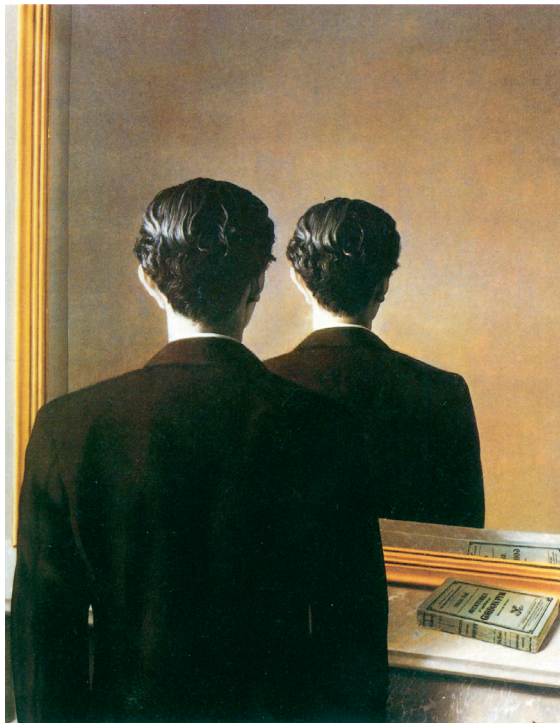
Onlangs las ik *Hallucinaties* van Oliver Sacks. Wat je hersenen je aan valse beelden kunnen voorschotelen. Ik begon het boek te lezen in de hoop dat Sacks iets over het verschil tussen hallucinaties en verschijningen zou zeggen. Inzicht in de ervaringen van Paulus van Tarsus, Theresa van Avila, Bernadette Soubirous. Helaas niets daarover, behalve een paragraafje over Jeanne d'Arc die volgens Sacks leed aan temporale kwab-epilepsie, toevallen met extatische aura's (hoewel men haar nooit stuiptrekkend van haar paard heeft zien vallen). Wel beschrijft Sacks, die onder meer *De man die zijn vrouw voor een hoed hield* en het al even hallucinerende *Musicofilia* schreef, een type ervaring dat bij mij een nare herinnering oproep. Hij beschrijft hoe hij in de jaren vijftig en zestig met bewustzijnsverruimende middelen experimenteerde (Sacks studeerde geneeskunde in Oxford en werd hoogleraar neurologie in de Verenigde Staten) waarbij hij eenmaal het syndroom van Capgras onderging.

Dat verhaal werkte als een madeleine-cakeje van Proust op mij en verplaatste me in een jeugdherinnering toen ik als tiener op mijn studeerkamer met vrienden 'speciale' sigaretten rookte. Die avond moet één van hen, zo denk ik nog steeds, stiekem een hallucinogeen pilletje in mijn cola gedaan hebben. Van het ene op het andere moment werd de wereld onherkenbaar voor me. De trap die in mijn ouderlijk huis naar beneden liep was een vreemd object geworden, en hoewel ik nog precies de weg wist, herkende ik de hal en de keuken niet. In de huiskamer zaten mijn vader en moeder te kaarten, maar het waren mijn vader en moeder niet. Fysiek leken ze erop, maar dat was slechts buitenkant. Toen ze van hun kaarttafel niet opkeken, wist ik dat zij in een complot zaten. Dit waren dubbelgangers die om welke reden dan ook de plaats van mijn ouders ingenomen hadden. Ik pakte cola uit de koelkast en keerde in opperste verwarring terug naar mijn studeerkamer waar ik mijn vrienden die intussen ook vreemden

geworden waren, wegstuurde. Voortaan zou ik alleen zijn met een vreselijke waarheid. De angst hield meerdere uren aan voordat de dingen langzaam weer hun gewone, vertrouwde sfeer kregen.

Sacks overkwam iets soortgelijks en hij schrijft het toe aan de lsd die hij destijds gebruikte of het zaad van klimmende winde. Er ontstaat een gat tussen perceptie en emotie. Je waarnemen functioneert prima maar de bijbehorende warmte of vertrouwdheid valt weg. Daardoor ga je denken dat de wereld een vooropgezet bedrog is en dat de mensen replica's of duplicaten zijn van je geliefden. Deze vorm van agnosie heet het syndroom van Capgras.

Onze wereld met zijn hoog virtualiteitsgehalte – hoe reëel zijn je vrienden op Facebook, je collega's op LinkedIn, hoe echt is je ervaring als je hem niet getweet hebt – balanceert op de rand van Capgras. Tussen mij en de Congo zit een televisiescherm dat de werkelijkheid schizofreen onpersoonlijk maakt. Ook als ik de knop omdraai.

René Magritte: *La reproduction interdite* (1937).

Dubbelgangerswaan

Het syndroom van Capgras wordt ook wel Dubbelgangerswaan genoemd. Het is in 1923 door de psychiater Joseph Capgras 'ontdekt' na onderzoek van een patiënte die in de waan verkeerde dat haar man en haar dochter verdwenen waren en dat hun plaats was ingenomen door dubbelgangers. Mogelijke verklaring voor het optreden van dit syndroom – waarbij je dus je geliefden, vrienden en bekenden niet meer als 'echt' herkent – is dat er voor herkenning van personen niet alleen een fysiek geheugen nodig is, waarmee je het gezicht en de gestalte van de persoon herkent, maar men moet iemand ook als emotioneel en vertrouwd herkennen. In de capgraswaan zijn de neuronische verbindingen verbroken die de emotionele band aan de fysieke herkenning koppelen. Dit kan zo ver gaan dat men zichzelf als dubbelganger beschouwt, als 'verboden reproductie' (Magritte). De laatste jaren komen steeds vaker verhalen naar voren van automutilatiedrang bij jongeren vanuit het verschijnsel dat men de werkelijkheid niet meer als werkelijk ervaart – zelfverwonding is een middel om jezelf van 'gevoelloosheid' te bevrijden en te bewijzen dat het leven écht is. Een van de gevaren van de digitale en virtuele werkelijkheid waarin we leven en die grotendeels onze informatiemaatschappij maakt, is dat we gevoelloos worden voor beelden en verhalen, en dat we geen waarschuwingen en signalen meer verstaan.

Televisie, internet, sociale media versterken het gevoel van veel mensen dat het allemaal niet écht is, dat niet is vast te stellen of iets 'nep' is of dat het slechts de visie van een kortstondig moment is waaraan men weigert emoties te koppelen. Het niet toelaten van emoties uit zelfbescherming tegen de hausse van informatie, slecht nieuws en goede waarschuwingen, maakt dat veel mensen hun eigen capgraswaan creëren. In dit boek hanteer ik de idee dat de ouder wordende mens (en dat is eenieder, tenzij u jonger wordt) op de rand van Capgras leeft. Doordat we steeds meer situaties al vaker hebben meegemaakt, veel emoties al hebben beleefd, dreigen we voor de werkelijkheid niet slechts afgestompt en verdoofd te raken, maar zelfs te gaan twifelen of zij nog wel zo echt is als vroeger. Met 'vroeger was alles beter' bedoelen we vaak: vroeger was alles intenser, echter, werkelijker. Om ons tegen deze capgraswaan te beschermen (onbewust, tenzij u het syndroom onderkent) willen we soms dat de dingen erger zijn dan ze zijn, de ramp groter, de dreiging concreter, of dat de ervaring intenser is, de reis verder, het avontuur unieker. Deze sensatielust en overprikkeling van ons belevingskader ontstaat omdat we bang zijn dat de werkelijkheid een replica of duplicaat ('een dubbelganger') is van wat we niet meer herkennen als écht rampzalig, écht uniek en écht verschrikkelijk. Ouder worden veroorzaakt virtuele automutilatie.

2 Het Parthenon platbranden

Roald Dahl schreef een schrijnend verhaal over een Oostenrijkse moeder die vier kinderen dood ter wereld bracht. Als lezer loop je over van mededogen en hou je je hart vast als ze voor de vijfde keer zwanger raakt. En juist wanneer je opgelucht ademhaalt omdat dit kind gezond en wel ter wereld komt, deelt de schrijver nogal nuchter mee dat Frau Hitler haar zootje Adolf noemt.

Beschaving moet bevochten worden. Ik ben tegen doden en de doodstraf. Toen ik nog een onbezorgd student was, net tot het vegetarisme bekeerd door een boeddhist die een absoluut ontzag predikte voor alles wat ademt, moest ik voor een militair tribunaal verschijnen dat dienstweigeraars beoordeelde. Of ik niet, wanneer ik daartoe in de gelegenheid werd gesteld, Hitler zou hebben uitgeschakeld? En als uw moeder bedreigd wordt door de Sovjets, laat u de bescherming dan maar liever aan anderen over? “Als ik alles wat bedreigend is, te lijf moest gaan”, antwoordde ik de voorzitter ietwat gepuzzeld, want ik moest aan Kajafas denken, “dan zou u thans niet veilig achter deze tafel zitten”.

Kajafas legt het Sanhedrin een cynische vraag voor: “Is het niet beter dat één mens sterft dan heel het volk?” (Johannes 11,50). Daarmee tekent hij Jezus’ doodvonnis. Het cynisme is ook ironie omdat hij niet ziet dat hij Gods plan uitvoert. Jezus’ dood redt niet één volk, maar heel de mensheid. Toch puzzelt het me. Wat is een mensenleven nu eigenlijk waard – nominaal, intrinsiek, principieel?

Naarmate we met meer zijn – de aardbol telt anno 2015 zeven miljard mensen en elke dag komen er (sterfte en geboorte tegen elkaar afgezet) 210.000 bij – dreigt het individu steeds minder te tellen. De laatste Galapagosschildpad of laaglandgorilla willen we nog wel redden (mag je toch hopen?), maar maakt een mier meer of minder in een mierenhoop nog uit? Mocht een mens in de Middeleeuwen (met minder dan 20 miljoen inwoners in heel Europa) zich nog een uniek door God geschapen wezen wanen, vandaag de dag lijkt de overbevolking velen van ons, behalve nietsontziend, mateloos consumptief en moorddadig, vooral ook cynisch te maken.

Ik las een interview met de Spaanse schrijfster Milena Busquets die – ‘fri-vool’ noemde ze het zelf – een mening verwoordde die ik helaas niet voor het eerst vernam. Bij zijn schrikbarende opmars vernietigt de terreurbeweging IS stelselmatig uniek historisch erfgoed. Een drieduizend jaar oud Assyrisch paleis in de stad Nimrud werd met de grond gelijk gemaakt. Een paar dagen later schoffelden hun pantserwagens en tanks de tempels van Hatra in Noord-Irak plat. En in juni 2015 veroverden ze de stad Palmyra. Tegenover een vriend verklaarde Busquets, toen ze vernam dat IS deze Syrische archeologische locatie naderde, dat zij “er de voorkeur aan geeft dat ze duizend mensen doden dan die zuilen verwoesten”. Misschien wil ze iets aantonen wat me ontgaat. Zegt een dorp anonieme Syriërs ons minder dan een ooit bezocht tempelcomplex?

God schiep de mens niet om Grieks-Romeinse steden te bouwen of om olie te boren, maar opdat wij elkaar liefhebben (ja mijnheer Nietzsche, dat klinkt vroom, maar ik blijf me christen noemen). Die mens stelt een grens.

Van mij mogen ze het Parthenon platbranden en de Sixtijnse kapel met de grond gelijkmaken, als dat het leven van één kind, één mens kan redden. Zijn we nou helemaal gek geworden?

Herstelwerkzaamheden aan de Notre-Dame te Parijs na de brand van 2019.

Colofon

© 2020 Patrick Chatelion Counet
© 2020 Berne Media | uitgeverij abdij van berne | www.bernedia.com

Vormgeving omslag en binnenwerk: Simone Weijs | Vormweijs

Redactie: Jan Brouwers

Foto auteur: Miranda Roijers | KNR

Fotoverantwoording: p. 9 en 96 *Pictoright*; p. 35 *AB Svensk Filmindustri*, Louis Huch, 1957; p. 37 © Charles Donker; p. 54 © Ted Kuijpers: *Verschijnende en verdwijnende Christus*, 2011; p. 114 Philip Galle: *Lot en zijn dochters* (naar Frans Floris), 1558; p. 193 *ANP/Hollandse Hoogte*; p. 194 *ANP/Hollandse Hoogte*, Martijn van de Griendt; p. 210 © Alice Buis.

Het was niet altijd mogelijk de rechthebbende(n) van gereproduceerd beeldmateriaal te achterhalen. In zulke gevallen wordt eventuele rechthebbenden verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 8972 392 5

NUR 700

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt met ondersteuning van de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR).